

Metody získávání dat

Metodologie sociálních výzkumů
doc. PhDr. František Baumgartner, CSc.

Pojem metoda

- Metoda jako systematický a standardní postup získávání dat ve vědě.
- Metody jsou obecnější formy a principy způsobů poznávání.
- Techniky (nástroje) jsou konkretizované, specifické postupy.
- Metody sběru dat jsou určovány předmětem výzkumu a cílem, který má být dosažen.

Základní rozdělení metod

- **Dotazování** – metoda založená na výpovědích lidí (respondenti, probandi, zkoumané osoby).
- **Pozorování** – zachycuje chování lidí v různých situacích.
- **Experiment** – výzkumník aktivně vstupuje do zkoumaných skutečností, ovlivňuje situaci a zkoumá reakce.
- **Analýza věcných skutečností** – zkoumání produktů, např. výsledky umělecké tvorby, deníky, rukopisy a j.

Validita, reliabilita

- Důležité vlastnosti metod získávání dat: objektivita, reliabilita, validita.
- Objektivita = získání stejných dat bez ohledu na osobu, která metodu administruje.
- Reliabilita = spolehlivost, přesnost, konzistentnost zjišťování (měření). Je jednou z podmínek validity.
- Validita = platnost, schopnost zjišťovat (měřit) koncept, který chceme zkoumat.

Reliabilita

- Spolehlivost, stabilita výzkumného nástroje či postupu
- Při opakovaném měření získáme shodné výsledky (pokud se stav objektu nemění)
- Je zatíženo malými chybami
- Testuje se různými statistickými postupy
- Reliabilní nástroj není zárukou validity - lze opakovaně spolehlivě měřit špatně konstruovaný indikátor

Koeficient reliability

Může nabývat hodnot **od 0 do +1**
(koeficienty korelace)

K jejímu zjišťování jsou používány různé metody, postupy:

- Test-retest (depentabilita)
- Ekvivalence
- Split-half (metoda půlení)
- Vnitřní konzistence
- Shoda posuzovatelů

Měření validity

- obsahová validita: úplnost významové domény jevu v koncepci a postupu měření
- kriteriální (empirická) validita: soulad s již existujícím kritériem (např. volební prognóza a výsledek voleb)
souběžná, prediktivní

Měření validity

- konstruktová (teoretická) validita: soulad vztahů očekávaných v teorii a mezi naměřenými hodnotami indikátorů:

konvergentní, diskriminační (korelace, faktorová analýza)

modelování,

kovarianční - zachycení reliability i validity pomocí opakovaní měření modelů

Rozhovor (interview)

- Přímá komunikace mezi výzkumníkem (diagnostikem) a zkoumanou osobou.
- Strukturovaný rozhovor – přesné znění a pořadí otázek.
- Polostrukturovaný rozhovor – není nutné přesné dodržování znění a pořadí otázek.
- Nestrukturovaný rozhovor – volný průběh, určený je cíl a směřování otázek.
- Iluze jistoty – přeceňování možností interview. Obsahuje hodně subjektivního.

Co je to rozhovor

- pracná a nákladná technika sběru informací, časově náročný, otázka počtu tazatelů, málo přesvědčivá anonymita
- minimalizuje se možnost vynechání odpovědi, jistota, že odpovídá správná osoba
- navázání kontaktu → oslabení respondentova ostychu, možnost podání vysvětlení, kontrolovatelnost situace

Využití vzhledem k typům výzkumu

- Nestrukturovaný, polostrukturovaný – využívají se zejména v kvalitativním výzkumu
- Strukturovaný – využívá se zejména v kvantitativním výzkumu

Typy

- skupinový
- Individuální
- V rámci individuálního interview:
 - měkký – navozena atmosféra důvěrnosti
 - neutrální – tazatel je mechanickým zprostředkovatelem
 - tvrdý – tazatel se chová autoritativně

Záznam

- papír a tužka narušení spontánnosti, paměť - nespolehlivá, zvukové nebo obrazové záznamy – vyvolávají psychologické obtíže u respondenta, náročnost přepisování)
- záznam odpovědi také může vyvolat zkreslení – může narušit přirozený charakter interakce
- pro respondenta může být nepřijatelné vyslovit nepříjemnou alternativu → využití projektivních technik

Zkreslení

- osobou tazatele,
- efekt záhlaví (zkreslující efekt představy zkoumaných osob o instituci, která výzkum pořádá)
- jsou-li výzkumy zaměřeny na problémy, o kterých respondenti nikdy nepřemýšleli, tak teprve naše otázka utvoří postoj › nestabilní - pomůže předvýzkum ← ověříme, zda inf. existují, pomohou i filtrační otázky

Dotazník

- Zprostředkovaná forma založená na písemné komunikaci výzkumníka a zkoumané osoby. Uspořádaný soubor otázek předkládaný písemně a vyžadující písemné odpovědi.

Výhody dotazníku

- málo nákladný
- rychlá příprava i zpracování
- menší požadavky na počet výzkumníků
- možnost získání informací od vzdálených osob
- malé požadavky na zaškolení spolupracovníků
- větší čas na rozmyšlení pro respondenta
- poměrně přesvědčivá anonymita

Nevýhody dotazníku

- možnost vynechání otázky
- zkreslování odpovědí
- sociální žádoucnost
- možnost zodpovězení jiným člověkem nebo rodinným týmem
- nízká návratnost

Zvýšení návratnosti

- poštou – ofrankovaná obálka, slušná kvalita papíru, dostatek místa na odpovědi
- po určitém čase (14 dnů) poslat respondentům upomínku
- odměna za vyplnění dotazníku

Vzhled dotazníku

- dotazník nemá být obsažný a dlouhý (optimálně 40-50 otázek, délka vyplnění 20 min)
- má mít dobrou grafickou úpravu
- odpudivě působí příliš velký formát – obtížně se s ním zachází, vzbuzuje představu velkého počtu informací
- podobně malý formát nutí k velkému soustředění
- nejvýhodnější je A4

Jak klást otázky

- otázky mají být:
 - srozumitelné, ne příliš dlouhé a složité formulace
 - jednoznačné, konkrétní (nevhodná je formulace „v poslední době, často“)
 - nesmí znechutit - způsob vyplnění musí být srozumitelný i člověku s nižším vzděláním
 - vyhnout se otázkám sugestivním

Druhy otázek

- Podle obsahu: otázky na prožívání, chování, názory, postoje, záliby, mínění o sobě.
- Podle formy: otevřené, uzavřené, polouzavřené.
- Podle těsnosti vztahu mezi obsahem otázky a záměrem výzkumníka: přímé a nepřímé.
- Kontrolní škály (skór lži) – eliminování případných mylných odpovědí.

Typy otázek

- Otevřené, uzavřené, polouzavřené
- Dichotomické, polytomické,
 - výběrové (výběr jedné alternativy)
 - vícealternativní
 - vylučovací
 - stupnicové (škálové)
- komparativní – kombinace výčtové a stupnicové
- filtrační
- kontrolní
- Přímé, nepřímé
- projekční
 - test nedokončených vět

Řazení otázek

- na začátek – musí vzbudit zájem, jednoduché otázky
- moment únavy – 15. – 20. min – opět jednodušší otázky
- nejdůležitější otázky doprostřed
- choulostivé – připravit neutrálními – ke konci dotazníku
- pozor na „proč“ - pouze jako vysvětlující pro klid respondenta
- dáváme přednost psychologickému pořadí otázek před logickým, obecné před zvláštními

Několik rad

- úvodní oslovení má vzbudit zájem dotazovaného, má zdůraznit význam odpovědí, má apelovat na spolupráci dotazovaného, zdůraznit význam jím poskytnutých informací
- dobrým dojmem působí členěný text pokud možno doplněný kresbami
- mnoho respondentů má tendenci s předloženým tvrzením spíše souhlasit než nesouhlasit – toto zkreslení můžeme minimalizovat tím, že na různých místech předložíme obsahově shodná tvrzení, jednou v pozitivní, jednou v negativní formě

Pozorování

- Přesný záměr – plánované, systematické, cílevědomé.
- Může se uskutečňovat zjevně nebo skrytě.
- Strukturované pozorování – soustava pozorovacích kategorií.
- Nestrukturované pozorování – volné pozorování.
- Introspekce (sebepozorování) – zaměření na sebe sama.
- Extrospekce – zaměření na jiné osoby.

Jak pozorovat

- reliabilní je taková metoda pozorování, při jejíž aplikaci skupina pozorovatelů, pozorujících nezávisle stejný jev, dospěje ke shodným závěrům
- nezbytný záznam, kategorizace pozorování (co konkrétně)

Riziko zkreslení

- zkoumané osoby jsou si vědomy toho, že jsou pozorovány → nebudou reagovat přirozeně, ale tak, aby se jevily v co nejlepším světle, popř. výzkumný proces vyvolá ve zkoumaných osobách postoje, které předtím neexistovaly

Typy pozorování

- nezúčastněné – méně do hloubky, ale méně obtíží se záznamem, skupina nesmí pociťovat přítomnost výzkumníka
 - zjevné
 - skryté
- zúčastněné – velké poznávací možnosti, , malý rozsah zorného pole, těžkosti se záznamem, ! na přílišné vžití do skupiny, reakce citem, ztráta objektivity › možnost ovlivňování
 - utajené – tam, kde je obzvláště důležité pozorovat přirozený průběh chování, nenarušený zásahem pozorovatele
 - neutajené

Analýza věcných skutečností

Studium dokumentů

Druhy dokumentů

- primární – informace v původní podobě
- sekundární – přepracované primární
- veřejné – noviny, statistiky
- osobní – deníky, autobiografie, foto

Obsahová analýza

- často doplňující technika,
- slouží objektivnímu systematickému kvantitativnímu, nebo i kvalitativnímu popisu zjevného obsahu jakéhokoli sdělení – poznání kvality obsahových prvků, poznání myšlenek, názorů, motivací